

Bijwoordelijke bepaling van plaats

Grote veranderingen

In 1960 kwam ik in de vijfde klas van de 1e Prinseschool.

De vier klassen daarvoor had ik op de Kortenaerschool gezeten.

Deze school werd opgeheven omdat het leerlingenaanbod te laag was.

Althans, zo werd het aan ons verteld.

Veel later rees bij mij het vermoeden dat deze schoolopheffing -nota bene in een periode waarin de naoorlogse geboortegolf nog lang niet was uitgewoed- wel eens een heel andere oorzaak gehad zou kunnen hebben.

De leerkrachten waren op vergevorderde leeftijd, het onderwijspeil was erg laag en de pedagogische opvattingen leken wel uit de negentiende eeuw te stammen.

Zo moesten wij, voordat de lessen begonnen, ons keurig en zwijgend opstellen in rijen van twee en pas na het commando van de juf of meester marcheerden we als een peloton soldaten naar binnen.

Ook werd er door de leerkrachten vaak en hard geslagen of aan oorlellen getrokken. Juf 'De Voest' (zo heette ze echt) heb ik een aanwijsstok stuk zien slaan op de rug van een leerling. De stukken vlogen door de klas.

Van het onderwijs herinner ik me nog dat we hele middagen ellenlange stukken zaten over te schrijven van het bord. Het ging dan opvallend vaak over potplanten en bolgewassen en wat je daarmee niet allemaal kon doen. Een hobby van de juf wellicht, maar niet bepaald boeiende leerstof voor kinderen van zo rond de tien jaar.

Ik heb er dan ook niets van onthouden, behalve dat het oersaai was.

De klas was door de juf verdeeld in drie rijen met knappe, normale en domme kinderen. Ik zat in de domme rij.[*1]

Witte jas

Toen ik samen met vier andere Kortenaerschool-leerlingen, die daar allemaal in de knappe rij hadden gezeten, in 1960 op de 1e Prinseschool kwam, werd het verschil in niveau en aanpak al snel duidelijk.

Tijdens een taalles, waarin zinsontleding werd behandeld, hoorde ik de jongen die naast me zat, woorden uitspreken waar wij echt nog nooit van hadden gehoord.

'Bijwoordelijk bepaling' hoor ik Hans van der Kamp, op een voor die leeftijd opvallend deftig en geleerde toon, nu nog zeggen.

Hij had, wat ons betreft, net zo goed Zweeds kunnen praten. Wij waren in de vierde klas nog maar net begonnen met het 'zinnetjes knippen', een voorstadium van zinsontleding.

Mijn vrees voor de Prinseschool, waarover op de Kortenaerschool werd gezegd dat er alleen maar 'dokterskinderen' op zaten, bleek niet ongegrond te zijn.

Mijn vader had dat bezwaar tegen de Prinseschool al weggewuifd met de opmerking dat Jopie Walkot, buurtgenootje en zoon van een brave huisschilder, ook al op de 2e Prinseschool zat. "Zijn vader heeft ook een witte jas aan, zover klopt het wel", voegde hij er lachend aan toe. Ongeveer twee jaar daarvoor

was er al een klasgenootje van de Kortenaerschool naar de Prinseschool overgegaan. Toen we met een aantal kinderen een keer in de Kortenaerstraat voor de school stonden kwam hij aan de overkant langsgelopen. Iemand van ons riep: "Hé Freek, waarom zit je nu op de Prinseschool?" Freek liep rood aan maar stapte vastberaden door en riep met overslaande stem: "Omdat jullie allemaal stomkoppen zijn" waarna hij hard weg liep. Dat zijn vader als onderwijzer op het zevende leerjaar werkzaam was, zal ongetwijfeld te maken hebben gehad met deze keuze van zijn ouders. Het is voor mij het eerste teken geweest dat er een verschil bestond tussen die twee scholen, al had ik toen natuurlijk nog geen enkel idee van hoe en waarom. De twee schoolpleinen grensden aan elkaar en de scholen waren op vrijwel dezelfde manier gebouwd, dus waarom zou er verschil zijn? Bovendien waren het allebei openbare lagere scholen. Toen ik in de vierde klas was gekomen en er inmiddels sprake van was dat ik het volgende schooljaar naar de Prinseschool zou gaan, heb ik wel eens iets opgevangen over een opleidingsschool, maar daar kon ik me niks bij voorstellen. Als kind hoor je immers zo vaak dingen die je niet begrijpt. Hoe ik dat niveauverschil en die achterstand heb overbrugd, is me nog steeds een raadsel, want aan het einde van de vijfde klas ging ik met een redelijk rapport over naar de zesde. Vreemd genoeg bleven de andere vier Kortenaerschool-leerlingen wel zitten. Vreemd omdat zij daar immers in de rij van de knappe kinderen hadden gezeten.

Coöperatie

Dat Hans van der Kamp zo deftig sprak, bleek later gelukkig een uitzondering te zijn en hij maakte daar ook welbewust een gimmick van. De rest van de klas praatte vrij normaal, al hoorde je op de Prinseschool niemand plat Twents praten zoals dat op de Kortenaerschool onder de leerlingen de gewoonte was. Het dialect had in die tijd ook nog lang niet het respect dat het later heeft verworven, en was de omgangstaal van de lagere sociale klassen. In de zesde klas kregen we ook een poos godsdienstlessen in het kader van onze algemene ontwikkeling. Best bijzonder natuurlijk voor een gewone openbare lagere school. Deze lessen werden gegeven door een dominee van een nogal rechtzinnige denominatie, want tot onze grote verbazing werden we geacht om voor en na de godsdienstlessen te bidden. Dit leidde bij ons tot nogal wat gegniffel tijdens zo'n gebed. Dat bidden heeft trouwens ook niet lang geduurd, want meneer Fokkens vertelde ons al vrij snel, dat hij aan de dominee had uitgelegd dat zoiets nou ook weer niet de bedoeling was op een openbare school. Op een dag kregen we een proefwerk over de behandelde leerstof voor onze kiezen van deze dominee. Vlak voor het begin hiervan wendde Hans van der Kamp zich vertrouwelijk tot me en sprak op zachte, maar onmiskenbaar deftige toon: "Stichten wij een coöperatie?" Terwijl hij als oerserieuze leerling nooit of te nimmer zou spieken, was dit in zijn ogen kennelijk nu wel geoorloofd.

Schoolband

Zo in de loop van het vijfde leerjaar begon ik al wat vriendjes te krijgen en het duurde niet lang of we vormden een schoolband met Frank Sanders op klarinet, Henk de Wilde op accordeon, Betty Scholten speelde piano, Eric Mooijen en ik gitaar en de formatie telde maar liefst drie zangeressen: Wiesje Elfers, Tinelot Wittermans en Ginette Backer. Van het repertoire herinner ik me nog Twee reebruine ogen en De Postkoets, twee hits van de toen zeer populaire Selvera's. En ook Wij zijn twee eenzame cowboys van het duo Rijk De Gooyer en Johnny Kraaikamp, Marina van de Italiaanse Belg Rocco Granata en Muss ich denn dat door Elvis Presley tijdens zijn diensttijd in Duitsland was opgenomen als tweetalig liedje en daarom ook wel bekend staat als Wooden heart.

Oh when the saints zal hoogstwaarschijnlijk ook wel op de repertoirelijst hebben gestaan, maar meer titels kan ik me niet herinneren. Wel weet ik nog dat we repeteerden bij Betty Scholten thuis, omdat daar een piano stond, en ook hebben we gerepeteerd in de bar van het nu verdwenen Hotel De Graaff. Eric Mooijens vader was manager van dat chique hotel dat destijds tegenover de V&D aan het begin van de Haaksbergerstraat stond.

Op zondagmiddag was de bar gesloten en omdat daar ook een piano stond, was dit voor ons een geschikte plek om te repeteren. Er hing een typische geur in die bar en dat zal van verschaald bier zijn geweest, al wisten wij toen natuurlijk nog niet wat dat was. Als twaalfjarige kom je nog niet zo vaak in dat soort etablissementen. Hier heb ik toen ook mijn eerste glas bier gedronken. De anderen durfden dat niet en zagen met een mengeling van afgrijzen en bewondering toe hoe ik het glas, dat ik ook nog zelf had getapt, helemaal leegdrank. Lekker vond ik het niet, maar er was geen terugweg mogelijk omdat ik immers gepocht had dat ik zoiets wel aandurfde. [*2]

Muzikale buren

Op de Kortenaerschool had ik ook al een orkestje met ongeveer hetzelfde repertoire. Daarin speelde ik toen op een ukelele die door ons steevast 'joekalilli' werd genoemd.

Nou ja, spelen.... van het stemmen van zo'n instrument had ik wel eens gehoord maar hoe dat dan moest? Ik draaide daarom maar net zolang aan de stemknoppen totdat ik het mooi vond klinken. Bij het spelen greep ik lukraak maar wat op de hals en tokkelde vrolijk mee met de rest.

We hebben er zelfs een keer mee opgetreden tijdens de AMV-lessen van meneer Fokkens, die ik vanaf de derde klas Kortenaerschool volgde.

Hij hoorde het welwillend aan en sprak zich na ons optreden positief uit over die "muzikale buren" van de Kortenaerschool.

Twee keer per week, op dinsdag en donderdag tussen vier en vijf uur, kwam ik dus al vanaf 1958 op de Prinseschool om deze muzieklessen te volgen.[*3]

Shadows

Eric Mooijen en ik kregen gitaarles van Paul de Heer op de volksmuziekschool. Omdat we allebei fans waren van Cliff Richard and the Shadows besloten we een gitaarduo te vormen om daarmee instrumentale stukken van de Shadows te gaan spelen. Eric speelde de begeleidende akkoorden en ik speelde de melodieën van stukjes als Apache en Kontiki. Dit duo heeft langer standgehouden dan ons grotere orkest, maar of het naast elkaar bestond ofwel dat Eric en ik ons ervan hadden losgeweekt om zodoende een wat hipper repertoire te kunnen spelen? Ik herinner me dat niet meer.

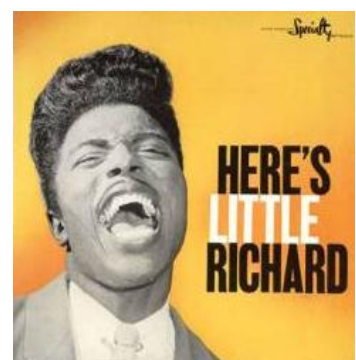
Waarschijnlijk waren we het erover eens geworden dat je met een klarinet en een accordeon natuurlijk geen Rock & Roll kon spelen.

Op de grote slotavond van de zesde klas, waar ook een groot toneelstuk werd opgevoerd, hebben Eric en ik nog als gitaarduo opgetreden. [*4]

Schlafe mein Prinzchen schlaf ein

Een situatie waarin voor mij al deze cultuurverschillen tussen de Kortenaerschool en de Prinseschool het meest voelbaar aanwezig waren, deed zich voor op de laatste dag voor de kerstvakantie in de vijfde klas van meneer Ter Heege. Er stond die dag een pick-up in de klas en we mochten van huis meegenomen plaatjes draaien.

Mijn vier jaar oudere broer Edu, die wel tot en met de zesde op de Kortenaerschool had gezeten, bezat al een behoorlijke verzameling singletjes van allerlei tienerhelden zoals Elvis Presley, Fats Domino, Little

Richard, The Everly Brothers en soortgelijke Rock & Roll artiesten. Die vielen allemaal af, hoezeer ik ze zelf ook waardeerde, omdat Rock & Roll in mijn ogen niet paste op de Prinseschool. Dat was toch meer de cultuur van de plat Twents pratende vetkuiven en patat etende bromnozems en zou mij als oud-Kortenaer-leerling weer te veel in die hoek situeren.

Mijn platenkeuze viel uiteindelijk op "Schlafe mein Prinzchen schlaf ein" van Papa Bue's Viking Jazz Band. Een heel diplomatiek gekozen middenweg, omdat het thema oorspronkelijk een klassieke compositie van Mozart is.

In het begin van de opname wordt het ook als zodanig vertolkt om dan vervolgens over te gaan in een swing-versie. Zodoende zat er toch een modern, eigentijds element in. Dat die muzikanten in staat waren om iets van Mozart te spelen en er ook nog op te improviseren, zou in ieder geval bewondering en respect afdwingen. [*5]

Headbangen

Maar toen gebeurde er iets dat ik niet van tevoren had kunnen inschatten. Op het moment dat de banjo deze dixieland-swing inzet, begint mijn hoofd als vanzelf mee te deinen op de aanstekelijke pulse van de ritmesectie. Terwijl ik daar alleen voor de klas sta te "headbangen avant la lettre", schiet er van alles door me heen. Deze fysieke overgave aan die swing zou wel eens als ordinair kunnen worden ervaren door de andere klasgenootjes, vooral door de meisjes. Vooraan zitten er ook een paar heel verwonderd naar deze vertoning te kijken. Tegelijkertijd vind ik het ook wel stoer om op die manier te laten zien dat ik kennelijk al wel weet hoe men zich dient te gedragen bij jazz.

Waarschijnlijk had ik zoiets een keer gezien in het Polygoon journaal of op de tv in een reportage over Parijse jazzkelders.

Ordinair was een woord dat bij ons thuis vaak werd gebruikt. Elvis Presley was ordinair en al zijn navolgers met een vetkuif ook. Mensen die in buurten als de Gaskrim woonden waren ook ordinair. Scharenslijpers, orgeldraaiers en lompenhandelaren waren het en daar ging je als nette middenstanderszoon niet mee om. Op de Kortenaerschool zat er een jongetje bij mij in de klas die daar woonde, en ik ben ook wel eens bij hem in huis geweest om met hem te spelen, wat ik natuurlijk nooit aan m'n ouders heb durven vertellen.

Ik vond het heel spannend, die oude afgebladderde huizen met hier en daar een bord 'Onbewoonbaar verklaarde woning' aan de pui.

Waarschijnlijk kwam die fascinatie van mij voort uit een zich toen al aandienende hekel aan de burgerlijke netheid en saaiheid van de jaren vijftig. In dat soort wijken was die braafheid evident afwezig. Het vormde de marge van de Enschedese samenleving waar de nette burgerij geringschattend op neerkeek, hetgeen voor mij misschien juist een reden was om er wel mee naar toe te gaan en bovenal was het mijn vriendje. [*6]

Maar intussen sta ik nog steeds te headbangen voor de klas en bekruipt me gaandeweg de angst dat meneer Ter Heege zal ingrijpen.

Thuis was ik al eens betrapt door mijn vader terwijl ik zat mee te drummen bij een radioprogramma met Latijns-Amerikaanse muziek.

Op de slaapkamer van mijn broer stond een draadomroep ontvanger en ik zat op het bed met een omgekeerde prullenbak als een bongo tussen mijn knieën geklemd. Mezelf ongezien wanende liet ik me helemaal gaan en trommelde,

ondertussen verwoed met mijn hoofd zwaaiend, mee met de opzweepende latin ritmes van Tom Kelling en zijn orkest. De deur van de slaapkamer stond open en toen ik opkeek aan het eind van het nummer, zag ik mijn vader langzaam hoofdschuddend in het trapgat staan met een gezicht alsof hij zojuist getuige was geweest van een ernstig verkeersongeval.

Hij zei niets maar Rock & Roll, Jazz, Latijns-Amerikaans, het was hem allemaal om het even. Het deugde niet en deze negermuziek zou een verderfelijke invloed uitoefenen op de jeugd. "Ik snap niet dat jullie daar zo in kunnen opgaan" had hij al eens eerder gezegd.

Doordat al deze beelden en associaties door mijn kop schieten terwijl ik daar zo in m'n eentje voor de klas sta te schudden en te schutten, stijgt het bloed steeds sneller naar m'n hersens en heb ik inmiddels een vuurrood gloeiende kop gekregen. Maar midden in het nummer stoppen is geen optie, want dat zou immers nog veel belachelijker zijn geweest. Door deze mentale spagaat begin ik ook nog eens hevig te transpireren, ontstaat er een gigantische druk in mijn blaas en verlang ik steeds heviger naar het einde van dit alles.

Maar het lijkt ook wel of het nummer veel langer duurt dan normaal.

Als de plaat tenslotte toch is afgelopen, kan ik eindelijk naar de wc en daarna weer gewoon in de schoolbank gaan zitten. Niemand heeft enig commentaar en het volgende plaatje wordt opgezet. Alle commotie had zich alleen maar aan de binnenkant van mijn hoofd afgespeeld.

Addy Scheele, Groningen 28-09-2012

[*1] De gemeente Enschede stelde al in 1955 het Pedagogisch Centrum in, van waaruit ook de gemeentelijke inspectie voor het onderwijs werd gecoördineerd. Hieruit blijkt duidelijk dat de gemeente Enschede moderne opvattingen huldigde inzake onderwijs en opvoeding. Dat een school dan wordt opgeheven die er praktijken op nahield zoals hier beschreven, lijkt me niet helemaal zo verwonderlijk.

[*2] Hotel De Graaff ontwikkelde zich na 1900 tot een grand-hotel met klandizie voornamelijk van textielabrikanten en chique mensen van buiten Enschede. Bezoekers die niet aan dat profiel voldeden, kregen discreet een briefje aangereikt met daarop de tekst dat hun bezoek niet op prijs werd gesteld. De ineensstorting van de textielindustrie betekende ook de genadeslag voor dit deftige hotel. Het pand is in 1968 afgebroken.

[*3]AMV staat voor Algemene Muzikale Vorming. Dat hield in: het zingen en klappen op de maat van de muziek, noten leren lezen via het solmisatie systeem (do- re-mi-fa-so) dit alles volgens de beproefde Gehrels Methode. Deze lessen werden door het TIVO (Twents Instituut Voor Opvoedingsvraagstukken), dat al in 1933 was opgericht, georganiseerd. In totaal vier jaar lang en vanaf het tweede jaar kregen we ook blokfluitles en in de laatste twee jaar koos je dan voor een instrument. Naast die algemeen vormende muzieklessen had je dus ook nog instrumentale lessen op je keuze instrument dat in mijn geval de gitaar was geworden. Drie uur muziekles per week in een tijd waarin de welvaart nog maar een fractie was van wat het later zou worden. Er was kennelijk geld genoeg voor beschikbaar. Zou je daaruit mogen concluderen dat zoiets toch eerder een kwestie is van politieke keuzes en prioriteiten dan van geld?

[*4] In 1971, toen ik tijdens mijn diensttijd naar Amsterdam moest om daar in het militair hospitaal bloed te doneren, heb ik Eric Mooijen nog een keertje opgezocht. Ik wist dat zijn vader daar inmiddels manager van een hotel aan het Leidseplein was geworden. Toen ik in 1973 trouwde, heb ik hem ook een kennisgeving gestuurd waarop hij reageerde met een heel leuke brief. Daarna hadden we geen contact meer. In augustus 2001 las ik tot mijn ontsteltenis een overlijdensadvertentie van Eric in De Volkskrant. Het bleek dat hij tijdens een fietstocht bij een verkeersongeval was verongelukt. Je stuurt dan een condoleancebrief naar een onbekende verdrietige jonge vrouw en je gedachten gaan uit naar dat goedlachse schoolkameraadje waar je zo fijn gitaar mee kon spelen. Soms zijn we op het verkeerde moment op de verkeerde plek.

[*5] Dit thema blijkt ten onrechte aan W.A. Mozart (K.V. 350) toegeschreven te zijn. Volgens latere onderzoeken is de compositie van F.A. Fleischmann (1716-1798) en de tekstdichter is W. Gotter (1746-1796). Het lied is gebruikt in het toneelstuk Esther (1796)

[*6] De Krim was een complex van 112 woningen dat na de grote brand van 1862 in allerijl was gebouwd om de dakloos geworden arbeiders te kunnen huisvesten. Weliswaar werd deze buurt al in 1931 afgebroken, maar De Krim bleef tot ver na de oorlog als begrip onder Enschedeërs bestaan voor oude, slecht onderhouden huizen, bewoond door de onderkant van de maatschappij. De Gaskrim stond in de buurt van de toenmalige gasfabriek aan de spoorlijn naar Ahaus.

Een straat uit de Gaskrim rond 1960 waar mijn vriendje gewoond zou kunnen hebben.